

BABA MANSUR'DAN ŞEYH HARUN'A: BİR ALEVİ OCAĞININ TARİHSEL KÖKENİNE DAİR BAZI GÖZLEMLER

Sadullah GÜLTEN*

Özet

XVI. yüzyıl arşiv kayıtlarında biri Kığı sancağının Göcek nahiyesinde diğeri ise Konya sancağının Seydişehir nahiyesinde olmak üzere Şeyh Harun isimli iki zaviye tespit edilmektedir. Kığı sancağında tespit edilen zaviye günümüz idari taksimatına göre Tunceli bölgesinde Baba Mansur Ocağı'nın merkezi olarak kabul edilen Muhundu ve Şöbek köylerinin yakınıdadır. Bu bağlamda, çalışmanın ilk aşamasını Şeyh Harun'un Baba Mansur ve Baba Mansur ocağı ile olan ilişkisi oluşturmaktadır. Bu aşamada kaynaklarımız XVI. yüzyıla ait TD 64, TD 998 ve TD 126 numaralı tahrir defterleri ile Maliyeden Müdevver Defterler arasında bulunan MAD 5152 numaralı ve 1642 tarihli avarız defteridir. Çalışmada değinilecek diğer bir konu ise Şeyh Harun zaviyelerinin kurucusunun aynı kişi olup olmadığıdır. Bu noktada hareket noktamızı Baba Mansur hakkında anlatılan rivayetler ile Konya Seydişehir'de zaviyesi bulunan Şeyh Harun'un menkıbelerinin toplandığı Makâlât oluşturmaktadır. Her ikisi için anlatılan kerametlerin neredeyse aynı olmasının yanında diğer bazı ortak özellikler oldukça ilgi çekicidir. Bu bağlamda Tunceli'de bulunan zaviye çevresinde Alevi-Bektaşî, Konya Seydişehir'de bulunan zaviye çevresinde ise Sünni geleneğin nasıl oluğuğuna ve Şeyh Harun'un nasıl farklılaştırıldığına dair bazı tespit ve değlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alevi ocakları, Baba Mansur, Şeyh Harun, zaviye, tahrir defterleri

FROM BABA MANSUR TO SHEIKH HARUN: SOME OBSERVATIONS ABOUT THE HISTORICAL ROOTS OF AN ALAWITE ASSOCIATION

Abstract

There are two zaviyes in the name of Sheikh Harun in the 16th century archive records. One is in the Gocek village of Kığı sancak and Saydisehir village of Konya sancak. The zaviye which located in Kığı sancak is near Muhundu and Şöbek villages which are considered as Baba Mansurassociation's center and is in Tunceli district now. In this context, the first stage of the research is about the connection between Sheikh Harunand Baba Mansur association. Our main source for this stage are TD 64, TD 998 and TD 126 numbered Tahir daftars and MAD 5152 numbered and 1642 dated Avarız Daftar which was included in the Maliyeden

* Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ordu/Türkiye, sadullah-gulten@hotmail.com

Mudevver Daftars. Another subject that we will discuss in the research is if the founders of the two Sheikh Harun associations are the same person or not. At this point our starting point is narrative sources about Baba Mansur and the Makalat containing mankubes about Sheikh Harun who has an association in Seydişehir. It is very interesting that the data we collected about their miracles are very close to each other. At this context, we will narrate some of our thoughts and assessments about the historical formation of Alawite-Bektashi traditions at the bordering area of the zaviye in Tunceli and Sunni traditions at the bordering area of the zaviye in Konya Seydişehir and differentiation of Sheikh Harun's.

Keywords: Alawite associations, Baba Mansur, Sheikh Harun, zaviye, tahrir daftars

Giriş

Anadolu Aleviliğinin en önemli kurumlarının başında Alevi ocakları gelmektedir. Bununla birlikte ocakların kuruluş süreçleriyle kurucularına dair bilgiler oldukça mahduttur. Bunların aydınlatılabilmesi için Osmanlı arşiv belgelerinin yanında yine Osmanlı merkezî yönetimi tarafından ocakzâdelere verilmiş ve günümüzde de bir kısım Alevi dedesinin elinde bulunan eski şecere (siyadetnâmeler) ile beratlar büyük ehemmiyet arz eder. Bunlardan başka Aleviliğin kendi kaynakları önemli bir yer tutar ki bunlar menkıbeler ve nefeslerin yanında çoğu zaman yazıya bile geçmemiş sözlü rivayetlerdir (Ocak, 2011: 72-73). Konuyla ilgili bu kaynakların ortaya konulmasından sonra bir de bunların güvenilir olup olmadıklarının tespiti gerekmektedir. Arşiv vesikalarının dışında kalan şecere ve berat türü belgelerin pek çoğunda karışık ve güvenilmez bilgiler yer alır (Demir, 2003). Öte yandan, yine ocakzâdeler tarafından aktarılan menkıbeler esasen ocağın diğer ocaklar arasında üstün bir mevki kazanması amacını taşıdığı için bunlardan tarihi bilgilere ulaşmak oldukça zordur. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde yakın mesafelerde kurulan ve birbiriyle iç içe geçmiş ocaklarla ilgili çalışmalar daha çetrefilli bir hâl almaktadır. Bu ocakların nüfuzlarını artırabilmek için aynı tür belgeleri düzenleyerek bölgedeki aşiretleri kendilerine bağlamaya çalıştıkları bilinen bir husustur. Yine, ocak kurucusunun hayatının anlatıldığı menakıbnâme türü eserlerde ocak kurucusu merkezî bir konuma yerleştirilerek diğer ocak kurucuları onun müritleri olarak gösterilmektedir. Daha önce tarafımızdan neşredilen Üryan Hızır menakıbnâmesi bu duruma dair pek çok örnek içermektedir. Menakıbnâmede Hubyar Sultan, Seyid Mençek, Sarı Saltık, Garip Musa ve Delil Belican gibi pek çok ocak kurucusu Üryan Hızır'ın müritleri olarak geçmektedir. Halbuki bunlardan bazılarının Üryan Hızır ile ilişkisinin olup olmadığı dahi belli değildir (Gülten, 2010). Bu yüzden bu tür problemlerin çözümünde Osmanlı döneminde tutulmuş arşiv vesikalarına ulaşmak gereklidir. Özellikle Doğu ve Güney Anadolu Bölgesinde kurulmuş zaviyelere ait kayıtlarının tespiti bazı problemlerin çözümüne ve yeni değerlendirmeler yapılmasına katkı sağlayabilir.

Baba Mansur ve Şeyh Harun İlişkisi

Doğu Anadolu'daki ocaklar arasında yer alan Baba Mansur Ocağı, Alevi ocakları arasında önemli bir konuma sahiptir. Baba Mansur'un Horasan'dan geldiği, Hoca Ahmet Yesevi'nin piri Aslan Baba'nın oğlu Mansur Ata veya Hallac-ı Mansur olabileceğine dair farklı görüşler ileri sürülmekteyse de bu iddiaların doğruluğunu ispat etmek mümkün değildir (Yalman, 2006: 100). Ocağın merkezi bugün Tunceli'nin Mazgirt ilçesine tabi Muhundu ve onun yakınındaki Şöbek köyleri olarak kabul edilmektedir (Aksüt, 2009: 143). Baba Mansur'un, kurduğu zaviyesinde müritler yetiştirerek bölgenin Türkleşip İslamlaşmasında rol oynamış kolonizatör bir derviş olduğu kabul edilebilir. Ocak merkezi olarak Mazgirt ilçesine bağlı Muhundu ve Şöbek köylerinin kabul edildiğine bakılırsa onun Tunceli bölgesine yerleşmiş olması ihtimal dahilindedir. Muhundu köyünde Baba Mansur'un yürüttüğüne inanılan bir duvar bulunmaktadır ki bölgedeki Aleviler arasından önemli bir ziyaret yeri olarak bilinir. Bu duvar ile ilgili olarak ocak mensupları tarafından nesilden nesile aktararak gelen bir rivayet söz konusudur. Buna göre Kureyşan Ocağın'ın kurucusu olarak kabul edilen Baba Kureyş bir gün vahşi bir ayıya binip bileğine doladığı yılanla ayıyı kamçılıyarak yürütür. Bu sırada duvar örmekte olan Baba Mansur ise bu duvara binerek Baba Kureyş'i karşılamaya çıkar. Baba Kureyş bu mucize karşısında hayran olarak "Sen taş duvara can verdin." diyerek Baba Mansur'un eline sarılarak öper (Danık, 2004: 104). Onun cansız bir nesneyi yürütmesinden dolayı kendisinden üstün olduğunu kabul ederek ona bağlanır. Bundan dolayı günümüzde de Kureyşan ocağı mensupları Baba Mansur Ocağı'nın üstünlüğünü kabul ederler (Yalman, 2006: 101).

Baba Mansur Ocağı'nın merkezi olarak kabul edilen Muhundu ve Şöbek köyleri XVI. yüzyılda Kığı sancağının Göcek nahiyesine tabi idi (Koç, 2004: 132). XVI. yüzyıla ait tahrir kayıtlarında her iki köyde de herhangi bir zaviye kaydına rastlanmaz. Buna karşılık yine aynı sancağın aynı nahiyesine tabi üstelik Muhundu ve Şöbek köyleriyle oldukça yakın bir mesafede bulunan Şeyh Kendi köyünde Şeyh Harun isimli bir zaviye tespit olunmaktadır. Adı geçen zaviye, arşiv kayıtlarında Şeyh Pir Harun ve Şeyh Nur Harun şeklinde kaydedilmiştir (TD 64: 754; TD 998: 160; TD 126: 48b). Zaviyeye ait kayıtlarda onun Baba Mansur ile bağlantısının olabileceğine dair bazı bilgiler mevcuttur. Buna göre, Şeyh Kendi köyüne ait 1533 tarihli tahrir defterinde köyde yaşayan Mansur isimli bir kişiye tesadüf edilmektedir. Yine 1642 tarihli avarız defterine göre Şeyh Harun zaviyesinden sorumlu zaviyedar Şeyh Mansur'un oğlu İsmail'dir. Köyde Mansur isimli kişilerin yaşaması hatta zaviyedarın Şeyh Mansur isimli birinin oğlu olması ad vurma geleneğinin bir devamı olarak kabul edilebilir. Fakat, tabii ki Mansur isminin kullanılması Baba Mansur ile Şeyh Harun arasındaki ilişkiyi tek başına ortaya koymaya yetmez. Öte yandan Şeyh Ha-

run zaviyesinin bulunduğu Şeyh Kendi köyünde güçlü bir Alevi-Bektaşî geleneğinin daha Türklerin Anadolu'ya geldiği ilk dönemlerden itibaren oluştuğu anlaşılmaktadır. Bundan hareketle Baba Mansur'un yaşadığı bir coğrafyada Şeyh Harun zaviyesi etrafında oluşan bu yapı en azından her ikisinin de aynı geleneğe mensup olduklarını kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde göstermektedir.

Şeyh Kendi köyü ve dolayısıyla zaviye hakkındaki ilk bilgilere 1518 tarihli Kığı sancağına ait tahrir defterinden ulaşılmaktadır (TD 64: 754). Bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girmesinden kısa bir zaman sonra düzenlenen tahrirde köy gelirlerinin bahsi geçen zaviyeye selâtin ve ümerayı maziden beri vakfedildiği belirtilmiştir. 1518 tarihinde 18 neferin (kişinin) yaşadığı köyde şahıs isimleri oldukça dikkat çekicidir. Şeyh Nebil Dede, Derviş Ali, Şeyh Safî, Şeyh Emir Dede, Hüseyin Ali köyde yaşayan kişilerden sadece bir kaçıdır (Ek I). Bu bağlamda köyde yaşayan 18 neferden dördü şeyh unvanı taşımaktaydı. Ayrıca bunlardan Şeyh Nebil Dede ve Şeyh Emir Dede aynı zamanda dede unvanına da sahipti. Baba isimleri arasında da yedi kişinin şeyh unvanına sahip olması, defterde geçen selâtin ve ümerayı maziden beri köyün zaviyeye vakfedildiği bilgisini ikmal etmektedir. Bu bilgi zaviyenin kuruluş tarihini erken dönemlere kadar götürmektedir. Bilindiği gibi, Moğol istilası sırasında pek çok şeyh ve derviş Anadolu Selçuklu hükümdarı I. Alaaddin Keykubat zamanında ve sonrasında Anadolu'ya gelerek yerleşmişlerdi. I. Alaaddin Keykubat ve halefleri onların desteğini alabilmek amacıyla onların kurdukları zaviyelerin giderleri için pek çok köyün gelirini vakfetmişlerdi. Bu yüzden zaviyenin kuruluşu ile Şeyh Kendi köyünün gelirlerinin bu zaviyeye vakfedilmesini I. Alaaddin Keykubat veya hemen sonrasında kadar geriye götürmek mümkündür. Nitekim, Birdoğan (1995: 188), Baba Mansurlu ocakzâde dedelerin elinde bulunan bir şecereden bahsederek bununla ilgili bazı bilgiler verir. Buna göre bahsedilen şecere I. Alaaddin Keykubat (1220-1237) ve sonrasında Dulkadirli yöneticileri tarafından düzenlenmiştir. Her ne kadar şecerede yer alan Baba Mansur'un 1170 tarihinde Şöbek köyüne geldiği ve 1197 tarihinde öldüğüne dair bilgi ile I. Alaaddin Keykubat'ın hükümdarlık yılları farklı olsa da, bu bilgi en azından onun I. Alaaddin Keykubat Döneminde veya hemen sonrasında Anadolu'ya gelmiş olabileceği yönündeki iddiamızı desteklemektedir.

Burada üzerinde durulması gereken başka bir husus ise şeyh ve dede unvanlarının birlikte kullanılmasıdır. Şeyh unvanı genellikle Sünnî din adamları için kullanılırken dede unvanı daha ziyade Alevi-Bektaşî gibi grupların dinî liderleri için kullanılmaktaydı. Beldiceanu şeyh unvanının Aleviler ve Bektaşîler için kesinlikle kullanılmadığını belirtse de, onun tarafından yapılan bir çalışmada her iki unvanın aynı kişi için kullanıldığı yine kendisi tarafından tespit edilmiştir. Buna rağmen, o bunun sebebi hakkında herhangi bir yorum yapmaz (Beldiceanu-Steinherr, 2010: 150). Vesikalarda şeyh ve dede unvanının aynı kişi için birlikte kullanılmasını Osmanlı devlet adamlarının heteredoks grupları sisteme dâhil etme gayretlerinin bir sonu-

cu olarak değerlendirmek mümkündür. Bu durum aynı zamanda Osmanlı-Safevi çekişmesinin henüz devam ettiği bir dönemde devletinde onlara karşı bakış açısını göstermesi açısından da önemlidir. Zira, devletin bu kişilerin dinî tutumlarını bilmediği düşünülemez. Buna rağmen onları cezalandırarak kenarda tutmak yerine, dinî ve sosyal yapılarını devam ettirerek merkeze yaklaştırmaya gayret etmiş olmalıdır.

1530 tarihine gelindiğinde zaviyenin gelirleri arasına Danık ve Derdederman mezarları da eklenmiştir (TD 998: 160). Bu tarihte de köyde pek çok şeyhin yaşadığı anlaşılmaktadır. Fakat bahsedilen defter icmal bir tahrir defteri olduğu için, köyde yaşayan kişilerin isimleri tespit edilememektedir. Bunlar *cemaat-i şeyhân* ve *gayrihim* başlığı altında kaydedilmiştir (Ek II). Buradan anlaşıldığı kadarıyla zaviyenin hizmetiyle yükümlü olan kişilerin dışında köyde başkaları da yaşamaya başlamıştır. Defterde açık bir kayıt olmamakla birlikte, bunların Göcek nahiyesinin köylerine dağılmış olan Şadilü, Okçulu, Ebu Talipli ve Rükneddin aşiretlerine mensup kişiler olduğu düşünülebilir. Zira, 1533 tarihli tahrir defterinde adı geçen aşiretlerin Göcek nahiyesinin pek çok köyüne yerleştiklerini gösteren bol sayıda örnek vardır (Koç, 2004: 146). Nitekim 1518 tarihinde 18 nefer nüfusa sahip olan köyün 1530 tarihinde 55'i hâne, 16'sı mücerred olmak üzere 71 nefere ulaşması normal şartlarda mümkün değildir.

1533 tarihine gelindiğinde nüfus az da olsa artarak 66'sı hâne, 11'i ise mücerred olmak üzere 77 nefere yükselmiştir (TD 126: 48b). Bu defterde de şeyh unvanının yine fazlaca kullanıldığı tespit edilmektedir. İsimler arasında dikkat çeken başka bir nokta ise yukarıda da belirtildiği üzere, neferlerden birinin adının Mansur olmasıdır. Mansur'un iki oğlu olup bunlar Şeref ve Aşur isimlerini taşımaktaydı (Ek III). MAD 5152 numaralı ve 1642 tarihli avarız defterinde bu bilgileri ikmal edecek verilere ulaşılmaktadır (MAD 5152: 1082). Şeyh Kendi köyü bu defterde Şeyhler karyesi olarak kaydedilmiştir. Bunun sebebi yukarıda da bir vesile ile belirttiğimiz üzere, köyde kalabalık bir şeyh topluluğunun yaşıyor olmasıdır. 1530 tarihinde köy ahalisinin cemaat-i şeyhân ve gayrihim şeklinde yazıldığını yukarıda belirtmiştik. Buradaki şeyhân kelimesindeki -an eki Farsça -lar -ler manasına gelmektedir. Buna göre 18 avarız hânesinin yaşadığı köyde ilk sırada kaydedilen kişi zaviyedar Şeyh Mansur oğlu Şeyh İsmail'di. Şeyh İsmail için yapılan açıklamada onun sadât-ı izamdan olduğuna dair şecere ve berat sunduğu belirtilmiştir. Yine, ikinci sırada kaydedilen Safi oğlu Şah Hüseyin için de aynı açıklama yapılmıştır. Üçüncü sırada kaydedilen Aşur oğlu Haydar ise zaviyenin mütevellisiydi. İsimleri belirtilen kişilerden başkaları da şeyh olarak kaydedilmişti (Ek IV). Şeyh İsmail ve Şah Hüseyin'in sahip olduğu belirtilen şecere ve berat Birdoğan'ın bahsettiği şecereden farklı ise Baba Mansur ve Şeyh Harun arasındaki ilişkiyi ortaya koyacak bilgilerin bulunması muhtemeldir. Ayrıca, bunların ortaya çıkmasıyla ocağın tarihî gelişimiyle ilgili bazı karanlık noktaların aydınlığa kavuşacağı da muhakkaktır.

Burada üzerinde durulması gereken başka bir husus Şeyh Harun isimli bir başka zaviyenin Konya sancağının Seydişehir nahiyesinde de tespit edilmesidir (Erdogdu, 1992). Her iki zaviye de aynı dönemde kurulmuş olmalıdır. Seydişehir'in kurulmasında etkili olan Şeyh Harun'un menkıbeleri dip torunlarından Abdülkerim bin Şeyh Musa tarafından toplanmıştır. Şeyh Harun'un menakıbnâmesinde dikkati çeken husus, Baba Mansur'a atfedilen kerametın aynıısının Şeyh Harun menakıbnâmesinde de yer almasıdır. Şeyh Harun menakıbnâmesine göre Dediği Sultan¹, ayının sırtına binerek Seyid Harun'u ziyarete gelir. Durumu batın gücüyle haber alan şeyh, müritlerinin "Keramete kerametle karşılık vermelisiniz." telkini üzerine bir taş binerek Dediği Sultan'ı karşılar. Dediği Sultan yaptığı hatayı anlayarak Seyid Harun'a hürmette kusur ettiğini söyler ve onun ulaştığı manevi mertebeyi kabul ederek ayının sırtından iner (Makâlât, 1991: 53-56).

Duvar veya taş yürütme kerameti Alevi-Bektaşî geleneği içinde yer alan ünlü Türkmen dedesi Dede Karkın ile Bektaşîliğin kurucusu olarak kabul edilen Hacı Bektaş Velî için de anlatılmaktadır. Menakıbu'l-Kudsiye'de (1995: 11), aslana binip yılanı kamçı yapan Seyid Ahmed-i Kebir-i Rifai'ye karşılık duvarı at gibi yürüten Dede Karkın'dır. Vilayetnâme'ye göre ise (1958: 49) Akşehir'de bulunan Seyid Mahmud bir aslanın üzerinde, elinde kamçı gibi kullandığı bir yılan ve yanında üç yüz Mevlevî dervîşi alarak Hacı Bektaş Velî'yi ziyaret için yola çıkar. Haberi alan Hacı Bektaş Velî, "Bu kimse canlı varlıklara binmiş geliyor, biz de cansıza binelim." diyerek Kızılca Halvet yakınındaki kızıl bir kayaya tırmanarak yürümesini buyurur. Taş, bir kuş biçimini alarak yola düşer. Seyid Mahmud, onun cansız kayaya binmiş, altındaki kayanın kuş gibi uçup geldiğini görünce Hacı Bektaş Velî'nin hikmetine hayran kalır. "Er nazarında küstahlık ve edepsizlik etmişiz." diyerek derhâl aslandan iner ve yılanı elinden bırakır. Hacı Bektaş Velî'ye olan hayranlığından dolayı Hacı Bektaş Velî ona Seyid Mahmud Hayranî ismini vermiştir.

Yukarıda anlatılan duvar ve taş yürütme menkıbeleri arasında sırtına binilen hayvanlardaki farklılık dışında oldukça büyük paralellikler söz konusudur. Fakat, Baba Mansur ve Şeyh Harun'a atfedilen menkıbelerin her ikisinde de sırtına binilen hayvan ayıdır. Bunun dışında geleneğe göre Hacı Bektaş Velî, Seyid Mahmud Hayranî, Baba Kureyş, Baba Mansur çağdaş olup bunlardan Seyid Mahmud Hayranî, Baba Kureyş, Baba Mansur aynı bölgede faaliyet göstermiş kişilerdir. Nitekim, bu kişiler 12 Türk aşireti ile Horasan'dan Erzincan'ın Bağın bölgesine ve Mazgirt'in Muhundu civarına yerleşmişlerdir. Burada kendi isimleriyle anılan Seyid Mahmud Hayranî, Kureyşan ve Baba Mansur isimli ocakları kurmuşlardır. Bahsedilen üç ocak arasında mürşit ve pir ocağı ilişkisi de vardır. Seyid Mahmud Hayranî mürşid ocağı iken Baba Mansur ve Kureyşan ocakları ise pir ocaklarıdır. Seyid Mahmud Hayranî'nin tarihi kişiliği oldukça karışık olmakla birlikte, Anadolu'ya geldikten sonra bir müddet Tunceli bölgesinde kaldığı ve daha sonra Konya'ya bağlı

Akşehir'e yerleştiği rivayet edilmektedir. Burada kadılık yapmış ve Mevlana ile yakın bir dostluk kurmuştur. Meseleyi daha ilginç hâle getiren husus Alevi-Bektaşî gele-
neğinde Baba Kureyş'in Seyid Mahmud Hayranî'nin soyundan geldiğine hatta oğlu
olduğuna inanılmasıdır (Birdoğan, 1995: 146, 187).

Bu noktada Kığı ve Konya'da zaviyeleri tespit edilen Şeyh Harun'un aynı kişi
olup olmadığı sorusu akla gelmektedir. Baba Mansur'a atfedilen bir kerametın Şeyh
Harun için de anlatılmasının yanında ikisinin de Horasan'dan geldiği ve İmam Musa
Kazım soyuna dayandıklarına dair bilgiler mevcuttur (Birdoğan, 1995: 187-188;
Makâlât, 1991: 23). Seyid Mahmud Hayranî'nin de Tunceli bölgesinde bir müddet
ikamet ettikten sonra Akşehir bölgesine geldiğine dair rivayetleri burada tekrar ha-
turlatmakta fayda var. Tunceli bölgesinde yaşayan pek çok Alevinin Akşehir'deki Se-
yid Mahmud Hayranî türbesini hâlâ ziyaret ettikleri bilinmektedir. Seyid Mahmud
Hayranî örneği Tunceli bölgesinden Konya taraflarına doğru bazı göçlerin olduğunu
gösteren önemli bir ayrıntıdır. Başka bir ayrıntı ise Şeyh Harun menakıbnâmesinde
dikkati çekmekte olup, menakıbnâmede Şeyh Harun'un halifeleri arasında ilk sırada
zikredilen kişinin adı Seyid Mahmud'dur (Makâlât, 1995: 58). Makâlât'ta adı ge-
çen kişi ile Seyid Mahmud Hayranî arasındaki bağlantıyı ortaya koymak mümkün
olmasa da Şeyh Harun'un halifeleri arasında Seyid Mahmud isminin zikredilmesi
rivayetlerin bir yansıması olarak kabul edilebilir. Bunun haricinde Seydişehir'deki
Şeyh Harun zaviyesine tabi olarak kaydedilmiş zaviyeler arasında Abdal Mehmed ve
Tavus Abdal isimli zaviyelerin bulunması da dikkat çekicidir (Erdoğan, 1992: 99).

Bütün bunlardan sonra Şeyh Harun'un Anadolu'ya geldikten sonra Şeyh
Kendi köyüne yerleştiği burada bir müddet kaldıktan sonra Babaî isyanını mütea-
kiben Anadolu Selçukluların başlattığı takibat veya Moğol baskısının şiddetlenme-
siyle müritlerinin bir kısmını yanına alarak Anadolu'nun iç bölgelerine çekilerek
Seydişehir'e gittiği iddia edilebilir. Böylece aynı keramet motifinin hem Baba Man-
sur hem de Şeyh Harun için neden anlatıldığının cevabı da verilebilir. Ayrıca, baba
oğul olarak kabul edilen Seyid Mahmud Hayranî ve Baba Kureyş'in de ayı ve aslana
binen kişiler olarak menkıbelerde aynı şekilde yer alması mühim bir husustur. Böy-
lece menkıbelerin ortak bir çıkış noktasına sahip olduğu daha iyi anlaşılacaktır.
Müritlerinin bir kısmını yanına alan Şeyh Harun'un etrafında Baba Mansur'a atfedil-
len bu keramete dair izlerin nesilden nesile aktararak canlılığını koruduğu söylene-
bilir. Böylece kerametın bazı değişiklikler yapılarak yeniden uyarlandığı düşünülebi-
bilir. Ayrıca, Şeyh Harun'un etrafında Abdal lakaplı kişilerin görülmesinden hareketle
onun Anadolu Selçukluları döneminde sıkça rastlanan gezginci bir Kalenderî şeyhi
olması da uzak bir ihtimal değildir (Ocak, 1999: 31).

Şeyh Harun zaviyelerinin kurucusunun aynı kişi olabileceği yönündeki iddia-
mız doğru ise başka bir problem ile karşı karşıyayız demektir. Bu da aynı kişinin hem
Alevi-Bektaşî hem de Sünnî gelenek içinde aynı öneme sahip olmasıdır. Yukarıda

temas edildiği üzere Şeyh Kendi köyünde yaşayanların Alevi-Bektaşî geleneği içinde olduklarına şüphe yoktur. Aynı zamanda Şeyh Harun menakibnâmesinin her ne kadar Bektaşî menakibnâmeleriyle benzeyen pek çok tarafı bulunsa da şeyhin zahiri ibadetler konusundaki hassasiyeti onun Sünni olduğunun bir işareti sayılabilir. Fakat, Şeyhin zahiri ibadetlerdeki hassasiyeti ondan dokuz nesil sonra menkıbelerini yazan torunu tarafından yapılan eklemeler olduğu da kabul edilebilir. Yine de bu durum onun buradaki takipçilerinin Sünni olduğu gerçeğini değiştirmez. Bu itibarla zaviyelerin bulunduğu bir yerde Alevi-Bektaşî, diğerinde ise Sünni geleneğin nasıl hâkim olduğunun yanı sıra aynı kişinin nasıl farklılaştırıldığı da önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu durumu her iki bölgenin kendine mahsus şartları içinde değerlendirmek mümkündür. Şöyle ki, Orta Anadolu Sünnilik anlayışının baskın ve medreselerin yoğun olarak faaliyet gösterdiği bir bölge idi. Hatta Şeyh Harun'un vakıfları arasında bir de medrese bulunmaktaydı (Erdoğan, 1992: 95). Medresenin kurulmasıyla birlikte bölge giderek Sünnileşmiş olmalıdır. Şeyh Harun'dan dokuz nesil sonra onun menkıbelerini yazan torunu ise bu geleneğin etkisiyle Şeyh'e Sünni bir karakter kazandırmak istemiş olabilir. Öte yandan Tunceli bölgesi ise geneli itibarıyla Alevi-Bektaşî geleneğinin yoğun olarak yaşandığı bir bölgeydi. Burada bulunan pek çok aşiret nedeniyle asabiyetin yoğun olduğu malumdur. Bu yüzden onlar ananevi yapılarını devam ettirmiş olmalıdır. Aynı kişinin hem Alevi-Bektaşî hem de Sünni çevreler tarafından takdis edilmesi noktasında ise Anadolu'nun Türkler tarafından fethedildiği ilk dönemlerde girift bir hâle gelen inanç biçiminin etkisiyle aynı kişilerin hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar tarafından bir ortak kült konusu olduğu bilinmektedir (Ocak, 2011: 52). Şeyh Harun'u da bu çerçevede değerlendirmek yanlış olmasa gerekir. Onun, bulunduğu ve zaviye kurduğu bölgelerdeki kişilerin dini inançları çerçevesinde şekillendirildiği ve buna göre ona farklı karakterler atfedildiği kabul edilebilir.

Sonuç

Kayıtlarda Şeyh Harun ile Baba Mansur arasındaki ilişkinin hangi boyutlarda olduğunu gösteren açık bir malumat bulunmamakla birlikte, Şeyh Harun zaviyesinin bulunduğu köyde Mansur isimli kişilerin yaşaması, daha da önemlisi köy halkının Alevi-Bektaşî geleneği içinde yer alması her ikisinin de aynı geleneğe bağlı olduklarını göstermektedir. Diğer taraftan, Konya sancağında bulunan Şeyh Harun zaviyesinin kurucusuna atfedilen keramet motifleriyle Baba Mansur'a atfedilen keramet motifinin, isimler dışında birebir uyuşmasından hareketle onun Baba Mansur'un yaşadığı coğrafyadan buraya gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca, Seyyid Mahmud'un da Tunceli bölgesinden Konya'ya gelmesi, Şeyh Harun menakibnâmesinde onun halifelerinden birinin Seyid Mahmud ismini taşıması da göz ardı edilmemesi gereken hususlar arasındadır. Sonuç itibarıyla Şeyh Harun'u

Baba Mansur'un etrafında bulunan Kalenderî bir şeyh olarak kabul etmek mümkündür. Zaviyelerin kurulduğu yerlerde yaşayan kişilerin inançları doğrultusunda o Alevi-Bektaşî veya Sünnî gelenek içinde telakki edilmiştir.

Sonnotlar

- ¹ Konya bölgesinde Dediği Sultan adına kurulmuş bazı zaviyelere rastlanılmaktadır. Dediği Sultan zaviyeleri hakkında geniş bilgi için bkz. Ömer Bakırer-Suraiya Faroqhi (1975), "Dediği Dede ve Tekkeleri", *Belleten*, S.155, Ankara, ss. 447-471; Alpaslan Demir (2006), "Tahrir Defterlerine Göre Akşehir Zaviyeleri", *Doğumunun 65. Yılında Tuncer Baykara'ya Armağan*, Derleyen. M. Akif Erdoğan, İstanbul, ss. 127-157.

Kaynakça

I. Arşiv Vesikası

A.Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1. Tahrir Defterleri (TD): 64.

2. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD): 5152.

B. Kuyûd-ı Kadîme Arşivi Tahrir Defterleri (TD): 126.

II. Yayımlanmış Arşiv Vesikası

998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-ı Bekr ve Arap ve Zü'l- Kadiriyye Defteri 937/1530, (1998), Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay.

III. Araştırma ve İncelemeler

AKSÛT, Hamza (2009). *Aleviler*, Ankara: Yurt Kitap Yay.

BAKİREK, Ömer -Suraiya Faroqhi (1975). "Dediği Dede ve Tekkeleri", *Belleten*, Sayı 155, Ankara, ss. 447-471.

BELDİCEANU-STEİNHERR, Irène (2010). "Osmanlı Tapu-Tahrir Defterleri Işığında Bektaşîler (XV.-XVI. Yüzyıllar)". *Çev. İzzet Çıvgın, Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, ss. 130-187.

BİRDOĞAN, Nejat (1995). *Anadolu ve Balkanlar'da Alevi Yerleşmesi*, İstanbul: Mozaik Yay.

DANIK, Ertuğrul (2004). "Alevi ve Bektaşî Mitolojisinde Aslana Binenler, Yılanı Kamçı Yapanlar ve Duvar Yürütenler", *Alevilik*, Haz. İ. Engin/H. Engin, İstanbul: Kitap Yayınevi.

DEMİR, Alpaslan (2003). "İki Şecere Üzerine Birkaç Söz: Şeyh Mahmudü'l-Kebir Ya Da Derviş Beyaz Kimdir?", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, Sayı 25, Ankara.

DEMİR, Alpaslan (2006). "Tahrir Defterlerine Göre Akşehir Zaviyeleri", *Doğumunun 65. Yılında Tuncer Baykara'ya Armağan*, Derleyen M. Akif Erdoğan, İstanbul, ss. 127-157.

ERDOĞDU, M. Akif (1992). "Seydişehir Seydi Harun Külliyesi Vakıfları Üzerine Bir Araştırma", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı 7, ss. 81-132.

Elvan Çelebi (1995). *Menâkıbu'l Kudsiyye Fi Menâsibi'l-Ünsiyye*. Haz. İ. E. Erünsal-A.Y. Ocak, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

GÜLTEN, Sadullah (2010). "Üryan Hızır Menakıbnâmesi", *Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*, S. 3. ss. 84-103.

KOÇ, Yunus (2004). "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Kığı Sancağı'nda İskan ve Toplumsal Yapı", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 16, ss. 129-156.

Makâlât-ı Seyyid Harun (1991). Haz. Cemal Kurnaz, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

OCAK, A. Yaşar (1999). *Kalenderiler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

OCAK, A. Yaşar (2011). *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Vilâyet-nâme, Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî (1958). Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

YALMAN, Ali (2006). *Kızılbaş Alevi Ocakları*, Ankara: Elips Kitap.

Ekler

Ek I. TD 64, s. 754.

Der karye-i Şeyh Kendi tabi-i Nahiye-i Göcek an-kadîm vakf-ı Pir Harun

Şeyh Nebil Dede	Derviş Ali	Tur Ali bin Şeyh Taceddin	Hacı Şeyh bin İbrahim	Nail Himmet bin Hasan	Şeyh Said bin Şeyh Safi
Şeyh Emir Dede bin Şeyh Ömer	Kubad Kulu bin Şeyh Ali	Şeyh Ahmed bin Şeyh Ali	Hüseyin Ali bin Şeyh Ümük	Seyid Ali bin Şeyh Ümük	Seyid Mahmud bin Şeyh Cebrail
Mevlana İvaz	Haki bin Şeyh Mehmed	Piri bin Cevr	Şeyhi bin ...	Hüseyin (bin) ...	Hasan biraderi

Yekûn

Hâne 18

Cemaat-i mezkûrîn Nur Harun zaviyesinin kadîmden vakfı olup ellerinde selâtin ve ümera-i maziden âhkâmları dahi olup muaf olgelmışler ol ecilden defter-i hakanide muafiyet üzere kaydoldular. Ramazan 924

Ek II. TD 998, s.160

Vakf-ı zaviye-i Şeyh Harun

Karye-i Şeyh Kendi tabi-i Göcek maa mezra-i Danık ve Derdederman

Cemaat-i şeyhân ve gayrihim

Hâne 55 Mücerred 16

Hasıl maa adet-i ağnam 2600

Karye-i mezkûre ve cemaat-i mezkûrûn kadîmü'l-eyyâmdan Şeyh Nur Harun zaviyesine adet-i ağnâmlarıyla vakf olgeliş ve selâtin-i maziyyeden dahi ellerinde âhkâmları olup defter-i sabıkta zaviye-i mezkûreye vakf kaydolmağın gene zaviye-i mezbûreye vakf kaydolunup bu mahalde yazıldı.

Ek III. TD 126 v.48b

Karye-i Şeyh Kendi tabi-i Göcek vakf-ı zaviye-i Pir Harun maa mezra-i Danik ve Derdederman

Şeyh Kasım veled-i İbrahim	İsmail veled-i O	Hüseyin biraderi O	Şeyh Sin veled-i İbrahim	Hacı Ramazan veled-i Pir Bahaeddin	Mehmed veled-i Ali	İmamkulu veled-i Şeyh Saru
Musa veled-i Şeyh Harun	Şeyh Seydi veled-i Şeyh Harun	Şengeldi veled-i Şeyh İbrahim	Şahverdi veled-i Pir Ömer	Hüdaverdi biraderi O	Musa veled-i Misafir (Mücerred)	Şeyh Durak veled-i Taceddin
Yusuf birader O	Şeyh Hasan veled-i Şeyh Durak (Mücerred)	Şeyh Savur veled-i Yusuf	Aşur veled-i Mansur	Şeref veled-i Mansur (Mücerred)	Zülfikar veled-i Cevail	Şeyh Ali veled-i Misafir
Şeyh Ahmet veled-i O	Seydi veled-i O	Akil birader O	Osman birader O (Mücerred)	Şeyh Sin veled-i Hamza	Şeyh Mehmed veled-i Şeyh Ali	Hüseyin veled-i O
Veli veled-i Kasım	Mezid veled-i Kasım	Halil veled-i O	Kasım veled-i Duru	Şükür birader O	Hasan veled-i Mehmed	İbrahim veled-i Şeyh Musa
İsmail veled-i Şeyh Seydi	Hamza veled-i Müştak	Hüccet veled-i Selman	Yusuf veled-i O (Mücerred)	Cano (?) veled-i Hüseyin	Mecnun veled-i Şeyh Emir	Hızır veled-i O
Allahverdi veled-i Seydi Ali	Hüseyin birader O (Mücerred)	Efük veled-i Seydi Ali	Yolkulu veled-i Bekir	Hasan Ali veled-i Hüccet	Hızır veled-i Kulu (Mücerred)	Hüdaverdi veled-i İlyas (Mücerred)
Cihanşeh veled-i Tekleme (Mücerred)	Gündüz veled-i Hasan	Aşur veled-i Hacı	Musa veled-i Hüseyin	Maksud veled-i Hüseyin	Abdullah veled-i Hüseyin	Bali veled-i Mehmed
İbrahim veled-i İskender	Mehmed veled-i Cafer	Taceddin veled-i Cebrail	Seydi Mahmud veled-i Cebrail	Şeyh Mehmed birader O	Şems veled-i Şeyh Muhammed	Maksud birader O
Şems veled-i Şeyh Emir	Ali veled-i Şeyh Nasır	Veli veled-i Şeyh Nasır	Şeref veled-i Hüseyin	Nazır veled-i O	Eyük veled-i Şeref	Seydi Ahmed veled-i Şeref
Selman veled-i Yusuf	Seydi Ahmed veled-i Cebrail	Sahip veled-i Misafir	Şeker veled-i Cevri	Şeyh Mehmed veled-i Hüseyin	Yusuf veled-i Hüseyin	Hamza veled-i Taceddin

Neferen 77

Hâne 66/Mücerred 11

Ek IV. MAD 5152, s. 1082

Şeyh İsmail veled-i Şeyh Mansur Zaviyedâr-ı der karye-i mezbûr sadât-ı izamdan olduğuna şecere ve berat (ibraz) eylemiştir.	Şah Hüseyin veled-i Safi Sadât-ı izamdan olduğuna şecere ve berat ibraz eylemiştir.	Haydar veled-i Aşur Mütevelli-i zaviye-i mezbûr an berat-ı şerif.	Hüseyin veled-i Ali An erbâb-ı tumar.	Kasım veled-i Abdal Harç verir reaya olmadığına emr-i şerif ibraz eylemiştir.
Hayreddin veled-i Mehdi A'ma ve amel mandedir.	Kara ... veled-i Şeyh Pir-i fani ve amel mande.	Divane veled-i Harun	Behram veled-i Şahverdi	Budak veled-i Halef
İskender veled-i Şeyh Emir	Seydi Veli (veled-i) Derviş Ali	Çıtrak veled-i Maksud	Yusuf veled-i Hasan	Haydar veled-i Hamza Karye-i Otariç
Kaya veled-i Şahverdi Karye-i Otariç	Hızır veled-i Şahin Otariç	Abbas veled-i Mir Ali Otariç		